

Po stopách genológie a fenomenológie v ruskej literatúre a ruskej literárnej vede

V krátkom časovom úseku za sebou sa uskutočnili na konci jari 2006 v Národnej knižnici Českej republiky v Prahe – v Slovanskej knižnici, v zasadacej sieni Klementína dve významné literárnovedné stretnutia, na ktorých dvaja poprední českí rusisti Ivo Pospíšil (nar. 1952) a Zdeněk Mathauser (nar. 1920) predstavili svoje posledné publikácie: *Ruský román znovu navštívený. Historie, uzlové body vývoje, teorie a mezinárodní souvislosti: Od počátků k výhledu do současnosti* (Brno, 2005) a *Báseň na dosah eidosu* (Praha, 2005). Aj napriek generačnému rozdielu autorov sa spája v oboch knihách, ktoré čerpajú najmä z materiálu ruskej literatúry 19. a 20. storočia, literárnohistorická erudícia s výraznými teoretickými ambíciami a metodológiou, ktorá v súčasnom metodologickom spektre prezentuje nielen výsledky už tradične silnej českej slavistiky a rusistiky, ale synekdochicky zastupuje celú literárnu vedu.

Dňa 17. 5. 2006 sa konala prezentácia knihy Iva Pospíšila *Ruský román znovu navštívený*, ktorú uviedla K. Lepilová. Po krátkom laudatii O. Richterka, ktorý priblížil vedeckú a životnú dráhu autora a vyzdvihol originalitu jeho genologických sond do ruských románových štruktúr, I. Pospíšil vysvetlil genézu svojej monografie, ktorá vznikala v priebehu niekoľkých rokov a organicky nadviazala na jeho staršie práce. Ruskému románu už bolo venovaných množstvo štúdií a rozsiahlejších textov, no autor ako vlastný prínos vymedzil presnejšie rozpracovanie klasifikácie a typológie triediacich hľadísk, terminológie a sémantiky tohto najrozsiahlejšieho prozaického žánru, ktorý je spätý najmä s epikou. Pospíšil zdôraznil najmä to, že monografiu zostavil ako kompozične a myšlienково ucelený súbor štúdií ku vzniku, historickému vývoju, poetike a aj morfológii zložitého tvaru románu, určujúceho duchovný charakter celého ruského písomníctva a spoločnosti. V tomto chápaní, ktoré nadväzuje na výsledky brnenskej genologickej školy (F. Wollman atď.), nejde iba o analytický prienik do „technologíe“ konkrétneho žánru, ale o objasnenie jeho „filozofie“ ako špecifického fenoménu, ktorý sa musí vysvetliť nielen z vnútorných dispozícií Ruska a jeho historických podmienok, ale aj z medzinárodných komparatívnych súvislostí. Odtiaľ je aj názov jednej z kapitol, ktorá interpretuje ruský román ako „*púdorys domáćho a ci-zího*“ a jeho intenzívne prelínanie. Podľa I. Pospíšila sú však v tejto polarite autochtónne korene na rozdiel od iných národných európskych literatúr zreteľnejšie, čerpajú z orálnej slovesnosti, z ľudových bylín, hagiografie, didaktických exempli, ale aj z adaptačných, napr. byzantských a európskych predlôh, ale modifikovaných domácim recepčným prostredím. Tu sa musí hľadať zdôvodnenie javu, ktorý Pospíšil pracovne označuje ako „prae-post efekt“ alebo „prae-post paradox“, tzn. že prevzatý jav vystupuje nielen ako vývojová prefáza, ale aj ako postfáza, t. j. vývojovo originálna estetická inovácia. Túto skutočnosť autor v monografii potvrdil napr. rozborom žánru sentimentálneho cestopisu N. M. Karamzina.

V kuloárnej diskusii, ktorá po úvodnom slove ešte dlho doznievala, bol Pospíšil oceňovaný ako výrazný vedecký typ, ktorý českú a stredo európsku literárnu vedu zastupuje v medzinárodnom meradle (predseda Českej asociácie slavistov a člen prezídia Medzinárodného komitétu slavistov), intenzívne publikuje v zahraničných periodikách a ako vedúci dnes najvýznamnejšieho českého slavistického pracoviska na Filozofickej fakulte Masarykovej univerzity v Brne, sa stáva dôstojným pokračovateľom filologických tradícií domá-

cej medzivojnonej slavistiky, ktoré spája s teóriou areálu a inovatívnym konceptom integrovanej žánrovej typológie. Diskutujúci vyzdvihli aj jeho kontextové videnie historických a literárnych súvislostí, znalosť súčasných teórií a komparatívny prístup, ktorý vychádza zo štruktúrne chápaného tvaru v spojení s poetologickými a filozofickými hľadiskami.

Druhé stretnutie, ktoré sa konalo 19. 6. 2006 pri príležitosti vydania knihy Zdeňka Mathausera *Báseň na dosah eidosu*, uviedol A. Haman, ktorý stručne charakterizoval Mathauserov vedecký profil a vytýčil aj hlavné tematické okruhy monografie zamerané na vzťah fenomenológie a semiotiky, fenomenológie a ruskej avantgardy, na klasickú ruskú literatúru 19. storočia a na poéziu šesťdesiatych rokov. Potom vystúpil Z. Mathauser, ktorý vyzdvihol význam fenomenológie ako tvorivých a obohacujúcich aktov a konkretizoval jednotlivé typy redukcie, z ktorých upozornil najmä na eidetickú a transcendentálnu redukciu, tzn. na hľadanie zmyslu podstaty prostredníctvom intencie zúženej na vec samotnú. Polemizoval tu s nesprávne rozšíreným názorom, že fenomenologický antipsychologizmus neznamena nepochopenie zložitosti ľudského vnútra, no naopak, racionálne uchopenie skúmaného predmetu môže byť paralelné s intuitívnym zrením a umožňuje subjektívne porozumieť procesom symbolizácie textu. Autor sa dotkol aj problematiky fenomenológie a štruktúrálnej estetiky, vzájomných väzieb medzi referentom a estetickým objektom na jednej strane a stotožnením diela-veci a diela-znaku na druhej strane.

Na Mathauserovo hlavné slovo nadviazal V. Svatoň, ktorý sa vyznal zo svojho osobného dlhoročného vzťahu k Mathauserovi a k spôsobu jeho vedeckého myslenia, ktoré vždy odmietalo zjednodušujúce psychologizujúce interpretácie a vulgárno-sociologické rozboru. Posledný referujúci J. Honzík pripomenul Mathauserov vklad do literárnovednej rusistiky a slavistiky a označil ho za „*fenomenologa bytostne zamilovaného do modernej ruskej poezie*“. Podľa Honzika je autorova pevnosť v ideálnom spojení teoretických deklarácií s konkrétnymi analýzami literárneho materiálu čerpaného práve z oblasti modernej ruskej literatúry. Mathauserovu metodickú snahu dopátrať sa „eidosu“ – čistej podstaty veci charakterizoval ako negáciu popisného prístupu, ktorý je nahradený kontemplatívnym referovaním o štruktúre slovesného artefaktu. V nasledujúcej diskusii vystúpili so svojimi krátkymi príspevkami J. Franěk a V. Daněk. Franěk zdôraznil na Mathauserovej osobnosti, ktorú postavil po bok B. Mathesia, jeho mnohostrannosť a interdisciplinárnu aplikujúcu husserlovskú fenomenológiu na podmienky literárnej vedy, Daněk spomínal na genézu a osudy antológie *Kolo inspirace* (Praha, 1967), nad ktorou edične a prekladateľsky pracoval spoločne s H. Vrbovou i s Z. Mathauserom.

Stretnutie na počesť Z. Mathausera poukázalo na ojedinelú vedeckú osobnosť, ktorá spája suchú teóriu s aktuálnou literárnohistorickou praxou a ktorá sa odkláňa od imanentnému technicizmu – slovami vedca „superhabilité“ štruktúrne orientovaných prístupov a subjektivistickej impresii zamieňanej za hermeneutický ponor. Mathauser v jednom zo svojich rozhovorov povedal, že vede je treba vrátiť ľudský zmysel – a jeho vedecké dielo smerujúce k rozpoznaní základných kategórií umeleckého modelovania sveta a k vymedzeniu estetickej situácie túto tendenciu humanizácie vedy vždy naplňalo. Je možné parafrázovať jeho výrok: text, ktorý človeka humanizuje a ktorý musí fenomenologicky „*jiskřivě svítit*“, by mal byť subjektívne prežitý a racionálne uchopený v spoločenských a kultúrnych horizontoch.

Anna Zelenková